

DDr. **Matjaž Mulej**, zaslužni profesor (UM EPF), predsednik Strokovnega sveta inštituta IRDO (mulej@uni-mb.si)

Anita Hrast, direktorica IRDO (anita.hrast@irdo.si)

IRDO – Inštitut za razvoj družbene odgovornosti

SI-2000 Maribor, Preradovičeva 26

Izobilje brez družbene odgovornosti = globalna revščina?

Povzetek: Revščina je sodoben globalen pojav. Je posledica dane uporabe in zlorabe dane ekonomske teorije v sinergiji s pretirano specializacijo brez ustvarjalnega med-strokovnega sodelovanja, ki bi dalo pot do zadostne in potrebne celovitosti. Družbena odgovornost je med drugim koncept vrednot, s katerimi bi se dala najti pot iz sedanje slepe ulice človeštva, v katero ga vodita koncept gospodarske rasti (ne glede na resnične potrebe po njej) in zloraba eksternih ekonomik. Zato kaže storiti več, da bi vodilni družbeni organi dosledneje podpirali razvoj družbene odgovornosti, na primer z vzpostavitvijo (med-)državne strategije za razvoj družbene odgovornosti, ne da bi vplivni tudi po tej poti zlorabili svoj vpliv. Potrebna je inovacija vrednot/kulture/etike/norm in ekonomske teorije in prakse, da bi človeštvo preživel.

Ključne besede: družbena odgovornost, etika soodvisnosti, inovacije, revščina, zadostna in potrebna celovitost

Affluence with no Social Responsibility = Misery/Poverty?

Abstract: Misery/poverty is a contemporary global feature. It results from the given use and misuse of economic theory in synergy with the over-specialization and related lack of creative inter-disciplinary co-operation that would provide a way to the requisite holism. Social responsibility, among other attributes, is a concept of values that might enable humankind to find its way from its given blind alley, into which the concept of economic growth (regardless of real needs for it) and abuse of external economics are leading humankind. Therefore more must be done for the most influential social bodies to more consistently support the development of social responsibility, e.g. by establishing an (inter-)national strategy for the development of social responsibility, but without the influential ones' misuse of their influence by this strategy as well. Innovation of values/culture/ethics/norms and of economic theory and practice is needed for humankind to survive.

Key words: ethic of interdependence; innovation; misery/poverty; requisite holism; social responsibility

1. Uvod – izbrani problem in vidik obravnavanja

Sodobni svet je poln nasprotij, med njimi je več zvrsti revščine. Večine izmed njih najbrž ni mogoče razreševati s prijemi običajne ekonomske teorije, ker so njihova posledica. To je izbrani problem tega prispevka, izbrani vidik pa je vprašanje, kaj bi se dalo glede revščine napraviti z načeli in ukrepi družbene odgovornosti. Morda bi trud morali in zmogli podpreti (med-)državni organi, na primer z vzpostavitvijo (med-)državne strategije za razvoj družbene odgovornosti in agencije, ki bi usklajevala trud vseh za razvoj družbene odgovornosti. Najprej pa kaže dojeti, koliko vrst revščine pravzaprav obstaja dandanes, v čem so njihovi vzroki in kako prilagoditi ravnanje vsaki od njih.

2. Revščina – primer potrebe po globalni/planetarni etiki / družbeni odgovornosti

Revščina je največja grožnja globalni harmoniji, tak je sklep sociologov na mednarodnem posvetovanju (Marcuello Servos, 2006, 10). Z njim se povezuje podatek, da se je razporeditev

globalnega bogastva zelo spremenila od časov Adama Smitha, ko je začela nastajati sodobna ekonomska teorija: tedaj je razpon velikih območij civilizacije na planetu Zemlji bil manjši od 2:1, zdaj je vsaj 74:1 (Bourg, v intervjuju: Sciama, 2007, 16; Ženko, 2007). Švicarski filozof Bourg, a nikakor edini, ocenjuje, da naša civilizacija uničuje samo sebe, ker se je odločila, da ne upošteva nobenih omejitev na nobenem področju; zato se Bourg zavzema za planetarno etiko. Kajti 'neenakosti so ušle izven vseh sorazmerij, kar povzroča hiper-terorizem zoper privilegirane'. Nadalje 'je ogromen izziv posodobiti odnos ljudi do naravnega okolja v smeri h globalni etiki'. Če so neenakosti ušle izven vseh sorazmerij, potem morda ni revščine zgolj na spodnjem koncu lestvice družbeno-gospodarske razvoja, ampak tudi na njenem vrhu, pri tistih ljudeh, ki živijo v izobilju. Morda imajo vse vrste revščine celo skupen imenovalec: pomanjkanje družbene odgovornosti v opazovanju, dožemanju, čustvenem in duhovnem življenju, razmišljanju, odločanju in delovanju družbenih organov in ljudi. Na primeru težav zaradi spreminjanja klime smo o tem razmišljali že pred leti (Vezjak idr., uredniki, 1997; Ećimović idr., 2002; Ećimović idr., 2007). Slovenska solastnica Nobelove nagrade za mir 2007 prof. dr. Lučka Kajfež Bogataj (2008) je o tem zapisala krasen povzetek:

»Bliža se svetovni dan Zemlje, 22. april, ki ga na pobudo civilne družbe svet praznuje že od leta 1970. Ne dvomim, da bodo tudi letos ob tem dnevu posamezniki in okoljske organizacije pripravile najrazličnejše projekte in prireditve, s katerimi bodo opozorile na ranljivost in enkratnost planeta, na katerem živimo. Tudi mediji, politiki in vsi poklicani se bodo strinjali, da se problemi vlečejo že dolgo časa, da je stanje treba izboljšati, vzroke odpraviti, in na koncu dodali, da bi se morali skozi vse leto obnašati tako odgovorno, kot teče beseda na izbrani dan.

Ampak kaj spreminja naše okolje, naš zrak, vode, tla? Najprej to, da nas je na planetu zdaj skoraj sedemkrat več kot leta 1800 in da v povprečju vsak Zemljan porabi do šestkrat več energije kot pred dvesto leti. Usodno za Zemljo je tudi, da globalizacija in gospodarski razvoj sveta danes slonita na poceni in prikladnih fosilnih energijskih sistemih. Priča smo internacionalizaciji znanosti in tehnologij in pa še vedno svetovni prevladi ZDA, ki vsiljuje svetovno ekonomijo, temelječo na kapitalu in neoliberalizmu. Logična posledica je naraščajoče izkoriščanje javnih dobrin od ekosistemov, naravnih virov, genetskega materiala ipd., ki ga še posebej spodbuja zapoved nenehne ekonomske rasti. Zanj pa je treba vključiti vedno večje število ljudi v globalno ekonomijo prek promocije in reklame naraščajoče potrošnje na prebivalca. Od vseh celin se v Evropi najbolj zavedamo pomena kakovostnega okolja, a tudi mi si še vedno zatiskamo oči pred dejstvom, da je treba celovito preoblikovati naš sistem proizvodnje in potrošnje, če res hočemo fizikalno gledano zmanjšati emisije toplogrednih plinov in blažiti podnebne spremembe. Nihče ne omenja manjše gospodarske rasti, molči se o drastičnem varčevanju z energijo ali racionalizaciji prometnih tokov, raje se govori o prožnih mehanizmih, ponorih, trgovanju z emisijami in gradnji novih cest in zmogljivosti za proizvodnjo elektrike. Zato je najverjetneje, da se bodo podnebne spremembe še nadaljevale in stopnjevale, vode še naprej onesnaževale in ekosistemi še naprej siromašili. Procesi globalnega ogrevanja in globalnega slabšanja okolja se ne bodo ustavili brez radikalnih sprememb v vrednotah globalne družbe.

Torej, ali gre res za Zemljo? Ta je in bo s svojim živim svetom in globalnimi ekosistemi vedno znala poskrbeti zase. V milijardah let je doživela že hujše

pretrese, kot jih zdaj pripravlja človeštvo! Gledano evolucijsko, ne ogrožamo Zemlje. Ogrožamo pa svet, kakršnega smo navajeni, in zlasti sami sebe.«¹

Družbena odgovornost torej ni odnos do narave okrog nas zaradi narave, ampak zaradi nas, ljudi sedanjih in naslednjih generacij. Ne gre samo za prijazen odnos do zaposlenih in poslovnih partnerjev, kot bi morda kdo lahko razumel iz preozkega pojma 'družbena odgovornost podjetij', saj ne gre samo za podjetja, ampak za ljudi. Podjetja so pripomočki ljudi, narava pa tudi, dokler ne zlorabimo enega ali drugega pripomočka na svoji poti v zaželeno izobilje po stoletjih ali tisočletjih revščine velike večine ljudi na Zemlji.

Tudi sodobni napredek, ki temelji na inoviranju, je pripomoček ljudi. Vprašljivo je, ali je rast res lahko večna in edini pogoj, da bi ljudem šlo dobro, brez vsakih omejitev, kot trdijo Baumol, Litan in Schramm (2007), ki samo spotoma omenijo nevarnosti za naravno okolje, ki jih rast povzroča, in jih štejejo za nepomembne stranske učinke. Na to, da izobilje vodi v samozadovoljstvo, opozorijo samo mimogrede, a ne da jemljejo resno. Pravilno? Stežka.

3. Presenečenje: izobilje vodi v revščino

Pretirano enostranske obravnave so v preteklosti pogosto povzročile spregledovanje, da ima tehnološki napredek poleg koristnih tudi škodljive posledice, ki jih enostranske ocene štejejo za stranske ali celo pustijo ob strani, a so pogosto vsaj po dolgoročnih posledicah bistvene (Bourg, 2007; itd.). Med drugim podatki povedo, da je porast bogastva zahodnega sveta vsaj v zadnjega pol stoletja dosti večji knjigovodsko kot ekonomsko dolgoročno, saj Zahod svetovne stroške za ohranitev naravnega okolja samo odlaga in kopiči, namesto da bi jih sproti pokrival (Božičnik, 2007). Ekonomske posledice takega kratkovidnega zlorabljanja zakona eksternih ekonomik ocenjujejo strokovnjaki za ogromne (Stern, v intervjuju: Stein, 2007, 14-15): 'če se ne bo človeštvo lotilo klimatskih sprememb zelo hitro in korenito, bodo podnebne spremembe povzročile človeštvu stroške v višini 5.500 (pet tisoč petsto) milijard evrov, kar je več od stroškov obeh svetovnih vojn skupaj. Brez ukrepov, ki bi zmanjšali emisije toplogrednih plinov, bo svetovni GDP padel za 5%, morda pa celo za 20%'.

Slednje menda ni dosti manj od celotne mase plač vseh na svetu.

A ne gre samo za tako dolgoročne vplive. Poslovneži se bojijo, da geopolitična nestabilnost, pomanjkanje naravnih virov in porast tveganj glede naravnega okolja predstavljajo največja tveganja za donosnost v bližnjih mesecih in leti. (Carden, Mendonca, Shavers, 2005).

Torej izobilje povzroča revščino pri večini ljudi na svetu že zdaj, še večja revščina pa grozi vsemu človeštvu in to v kratkem – če ne bo hitro prevladala etika, imenovana družbena odgovornost ali globalna etika ali svetovni nazor celovitosti, skratka nesebičnost zaradi sebičnosti, uporaba zakona zadostne in potrebne celovitosti iz tudi povsem enostranskih razlogov: 'hočem preživeti in to hočem tudi za svoje otroke in vnuke'.

Revščina, kakršno izražajo omenjeni knjigovodski podatki, je potemtakem posledica revščine v obliki pomanjkanja celovitosti opazovanja, dožemanja, razmišljanja, čustvenega in duhovnega življenja, odločanja in delovanja. Torej je posledica preozkega pogleda in zato ozko-glede in kratkoročne ocene, kaj je bistveno v sodobnih razmerah. Vsako specializirano znanje in vednost sta ozka in koristna, a nobeno ni samozadostno in ni dovolj. Demokracija je

¹ V začetku maja 2008 je TV postaja National Geographic s podatki pokazala naslednjo sliko razlogov za sodobne težave človeštva z naravo: pred mnogo milijoni let je narava v morju in rastlinju, ki ga je pokrila zemlja, uskladiščila ogromne količine ogljikovega dušika. Pod zemeljsko površino so nastali iz tega viri za to, kar danes imenujemo fosilna goriva. Tako je narava razrešila tedanje hudo krizo. S sodobnim ogromnim črpanjem premoga, nafte in zemeljskega plina smo sodobni ljudje obnovili tedanje krizne razmere. – Glede na sodobno tehnološko znanje niso več nujne. Pokazali so hišo, ki za vse potrebe sodobnih ljudi porabi energije za eno samo žarnico. Izvedljiv je podoben prihranek pri transportu. Itd. Vprašanje je torej, ali ljudje zmoremo voljo, da bi ravnali družbeno odgovorno namesto po pretirano ozkih in kratkoročnih opredelitvah interesov v lasten prid.

sredstvo za celovitost, a ni dovolj celovita, če je samo politična in ne obstaja tudi v vseh drugih odnosih med ljudmi. Tudi ni dovolj, če v praksi pomeni nedotakljivo preglasovanje v korist enostranskih večinskih/vladajočih mnenj namesto upoštevanja razlogov in dokazov z različnih vidikov, ki se ne ujemajo, ampak dopolnjujejo s svojimi razlikami, v parlamentih in drugod, kjer ljudje odločajo.

Preglasovanje kot enostransko odločanje prevladuje, kjer ne prevladuje v vrednotah ljudi kot udeležencev odločanja, etika soodvisnosti, ampak etika neodvisnosti in odvisnosti, torej enostranskosti namesto zadostne in potrebne celovitosti (Mulej idr., 2008, in prej). Nevarno!!

4. Etika soodvisnosti, revščina, gospodarska rast, celovitost in izobilje

V pripravi, sprejemanju in uresničevanju odločitev, tudi tistih glede revščine, uspemo, če smo dovolj celoviti; tako kažejo tisočletja izkušenj, ki povedo, v čem sta bistvo in ozadje razlike med bolj uspešnimi in manj uspešnimi. Pogoj za kaj takega nista le znanje in vednost, torej strokovnost, še manj neka edina stroka, ampak so vsaj enako važne vrednote, ki usmerjajo uporabo strokovnih sposobnosti, zlasti tedaj, ko prerastejo iz vrednot izoliranih posameznikov v kulturo večjih skupin, nadalje v etiko, ki pove, kaj v splošnem velja za pravilno in kaj za nesprejemljivo ravnanje, in potem v norme, ki podpirajo, kar velja za pravilno, in tako usmerjajo vrednote pri vsakdanjem ravnanju ljudi (Potočan, Mulej, 2007, in prej). Za celovitost so bistvene vrednote, ki jih izražamo s pojmom etika soodvisnosti (Mulej, Kajzer, 1998a, b). Izraža čut, da potrebujemo drug drugega, da se dopolnujemo s svojimi razlikami, zato da zmoremo pot do zadostne in potrebne celovitosti in zato do uspeha. Posameznik je sam sposoben doseči zadostno in potrebno celovitost samo v zelo enostavnih položajih. Le-ti so izjeme, ki potrjujejo pravilo. Tako je iz naravnih razlogov, ki se povezujejo tudi z ekonomiko specializacije, na katero je opozoril že Adam Smith, a lahko povzročata tudi enostranskost opazovanja, dojemanja, razmišljanja, čustvovanja, odločanja in delovanja.

Več strok, med-strokovno ustvarjalno sodelovanje in etika soodvisnosti v res demokratičnem procesu – ta kombinacija usposablja ljudi, da dosežejo zadostno in potrebno celovitost, za katero se trudi zamisel o družbeni odgovornosti kot odnosu, ki pomaga reševati tudi problem revščine. Gre namreč za to, da delamo kaj dobrega in dobro tudi preko meja, ki jih oblastniki zahtevajo z zakonodajo (www.irdo.si). Ko gre za revščino, gre za soodvisnost v trikotniku, ki ga tvorijo solidarnost – gospodarska učinkovitost – celovitost.

- Solidarnost, ki jo poznamo iz jugoslovanskih t.i. socialističnih in starejših časov ter iz mnogo verstev, z logiko enakih želodcev ne glede na prispevek k družbeni blaginji, je pretiravanje ('delaš, ali ne delaš, imaš'). Zmanjšuje motiviranost za delo in še bolj za odlično delo, saj podpira tudi tiste, ki v resnici ne potrebujejo pomoči iz nekih naravnih razlogov, ki so izven njihovega vpliva, ampak odgovornost zase in priložnost na trgu.
- Gospodarska učinkovitost po logiki liberalistične čikaške ekonomske teorije je navidezna. Z nestvarno predpostavko, da je trg popoln, čisto vse prepušča tržnim konkurenčnim pritiskom brez vsake solidarnosti; zlorablja tudi eksterne ekonomike, vse do sodobnega kritičnega uničevanja naravnih pogojev za življenje ljudi. Tako je prav tako enostranska namesto celovita in zato vodi v navidezno kakovost življenja in poslovanja.
- Celovitost, ki bi bila edina prava in bi torej zajela čisto vse lastnosti s čisto vseh vidikov in čisto vseh sinergij vidikov, je za dane naravne sposobnosti ljudi nedosegljiv ideal. Celovitosti se da približati z resnično demokracijo, ki ni enostransko preglasovanje, ampak ustvarjalno sodelovanje medsebojno različnih strokovnjakov, saj je vsak zase med njimi enostranski, ker je nujno ozek specialist. Etika soodvisnosti izraža vrednote, ki tako sodelovanje omogočajo. To vključuje tudi tehtanje in usklajevanje solidarnosti in gospodarske učinkovitosti, vključno z omogočanjem, da ljudje ne potrebujejo niti preveč solidarnosti niti protestiranja zoper enostransko ravnanje vse do terorizma.

Pri tem stopata v ospredje še dve bistveni spoznanji iz novejše ekonomske literature:

- Florida (2002, slovenska izdaja 2005) je s primerjalno analizo regij ZDA ugotovil, da gre najbolje tistim, ki najbolj uveljavljajo model '3T', ki ga sestavljajo: (T)toleranca do razlik med navadami (seveda poštenih) ljudi, ki privablja (T)talente, zato je vredno tam vlagati v (T)tehnologijo. Malačič idr. (2006) so potrdili taka spoznanja tudi na slovenskih podatkih.
- Porter (1990, 2006) je opozoril, da gre razvoj podlage za konkurenčnost skozi 4 faze. Najprej temelji na naravnih virih, nato na (pretežno tujih) vlaganjih, potem na lastnih inovacijah. Dobra posledica slednje faze je izobilje, kar si ljudje od nekdaj želijo namesto revščine. Slaba plat pa je dejstvo, da ljudje v izobilju imajo vse in zato nimajo več motiva za delo z namenom imeti. (Prim.: James, 2007). O četrti fazi Baumol idr. (2007) ne govorijo razen mimogrede v enem citatu (na str. 228). Porterja med viri nimajo.

Grozi in obstaja torej več vrst revščine.

5. Več vrst revščine - za sedanje in prihodnje generacije?

Revščine se dajo razvrstiti v pet osnovnih skupin; za mnoge je najbrž presenetljiva zlasti peta skupina:

1. Dano gospodarsko stanje tistih, ki jim naravne lastnosti, da so otroci, nosečnice, matere /starši malih otrok, bolni, invalidi, ali ostareli, otežujejo prilagodljivost na sodobne tržne razmere; zanje naj bi solidarnost iz dane evropske prakse veljala še dalje in se uveljavila po vsem svetu.
2. Dano gospodarsko stanje tistih, ki so glede svojega poklica in kraja bivanja premalo prilagodljivi sodobnim tržnim spremembam. Zanje naj bi solidarnost zajela usposabljanje za sodobnejše poklice in vzgojo za sodobnejše vrednote. S temi bi manj cenili staro rutino in bolj cenili inoviranje. Slednje je napornejše, a le na kratek rok, saj je inoviranje postalo pogoj za poslovno in zato tudi osebno preživetje. Brez njega ni služb in plač, ker ni dovolj konkurenčnosti.
3. Dano gospodarsko stanje tistih, ki opazujejo, dojemajo, razmišljajo, čustvujejo, odločajo in delujejo premalo celovito in tako tudi premalo inovativno, torej premalo domiselno, podjetno in vztrajno hkrati. Tudi zanje naj bi solidarnost zajela usposabljanje in vzgojo za sodobne vrednote.
4. Dano gospodarsko stanje tistih, ki doma v Afriki itd. ne najdejo zaposlitve zaradi oblastnikov, domačih in mednarodnih podjetnikov in lastnikov, ki ravnajo brez družbene odgovornosti. Zanje naj bi solidarnost zajela ustvarjanje pogojev za družbeno odgovornost oblastnikov in lastnikov do njih, da bi imeli možnost živeti normalno doma, ne v Evropi.
5. Prihajajoče gospodarsko stanje gospodarsko najrazvitejših območij sveta, ki se soočajo z izobiljem; zaradi njega ekonomska teorija in praksa izgubljata podlago – ni več treba kriti potreb s premalo viri, kar je temeljna tema ekonomskega vidika življenja. Ponudba ob izobilju presega povpraševanje tudi zelo močno. Zato si ponudniki poskušajo pomagati z ustvarjanjem vse bolj umetnih in navideznih potreb (James, 2007; Prosenak, Mulej, Snoj, v tisku), popolne kakovosti, nizkih cen in širokega izbora, morda tudi upoštevanja naravnega okolja, a pogosteje v škodo naravnega okolja, zato tudi zdravja, nesrečnosti sodelavcev in ljudi, ki si ne morejo privoščiti vsega, kar vidijo pri drugih, in drugih. Zaradi takih 'stranskih' učinkov grozi nova revščina, v katero bo vodila potreba, da z ogromnimi naložbami človeštvo obnovi svoje naravne pogoje za svoj obstoj. Ti bodo toliko večji, kolikor dlje bodo ljudje s svojo ekonomsko teorijo vztrajali pri ozki opredelitvi meril učinkovitosti in uspešnosti poslovanja namesto take, ki vključuje družbeno odgovornost. (Citat A. Smitha pri Baumolu idr., 2007, 193, pove, da ni govoril o ozki in kratkoročni opredelitvi lastnega interesa, ko človeka vodi nevidna roka.)

Teorija, da je nujna gospodarska rast za vsako ceno, vodi v enako slepo ulico kot zanemarjanje naravnega okolja in srečnosti ljudi, povezano s prej omenjenim kopičenjem hudih stroškov, ki grozi, da bo povzročilo revščino prihajajočih generacij. Zlasti pa vodi v

revščino njuna sedaj običajna kombinacija s sinergijo, da je inovativna družba koristna le za 20% prebivalstva sveta in uničuje naravne pogoje za življenje vsem 100%. Podatki, da je delež revnih v celotnem svetovnem prebivalstvu manjši od vseh obdobj zgodovine, je samo knjigovodsko točen, ekonomsko pa ne (prej omenjeni viri). Velja le trenutno. Zadovoljstvo z njim je podobno zadovoljstvu, da si pri padanju mimo prvega nadstropja še živ, potem ko si padel z vrha visokega nebotačnika. Podatek ni dovolj celovit, da bi peljala iz slepe ulice teorija, ki stoji za njim in ga je njeno prakticanje povzročilo.

Enako slepa ulica je uničevanje ambicioznosti zaradi izobilja, kar se kaže v porastu zlorabe drog ipd., namesto v porastu motiva ustvarjati, ker je ustvarjalnost osrednja človeška lastnost (Guštin, 2007; Mulej in Prosenak, 2007; Šek, 2007; Škafar, 2004, 2006; ...). Prej omenjeni citat iz knjige Baumola idr. (2007, s. 228, pripisan dr. A. S. Groveju, soustanovitelju Intela) pove, kako zapletena je pot iz te slepe ulice: »Uspeh rojeva samozadovoljstvo. Samozadovoljstvo rojeva napake. Samo zmedenci preživijo.« Ambicija ni več normalna.

Taka spoznanja nas pripeljejo do vprašanj, ki se ne nanašajo le na znanje in vednost, ampak na vrednote. Vrednote namreč usmerjajo pridobivanje in uporabo znanja in vednosti v soodvisnosti z njima (Mulej, 1974 in kasneje, tudi Mulej idr., 2008; Potočan, Mulej, 2007). Primer: kdor gleda statistiko o revščini in izobilju samo kot trenutno sliko in brez podatkov o potrebi, da bi si ljudje obnovili naravne pogoje za svoj obstoj, ne ve dovolj, da bi reševanje revščine štel med vrednote, uvrstil med prednostne cilje in zato okrepil družbeno odgovornost. S takimi vrednotami neguje enostransko znanje in vednost, zato tudi enostransko odločanje in delovanje. Zato dela ljudem škodo in revščino.

6. Pot iz revščine: bodimo dovolj celoviti, uskladimo svoje vrednote z etiko soodvisnosti

Pot iz vseh teh variant revščine, materialne in duhovne, vidimo v inštitutu IRDO v razvoju vrednot, kulture, etike in norm, ki se združujejo s pojmom družbena odgovornost. V inštitutu IRDO razumemo družbeno odgovornost širše kot v mednarodnih dokumentih. Ne omejujemo je na podjetja ali celo le na velika podjetja. Vplivni so pač vedno ljudje – kot posamezniki, podjetja in podobne organizacije, lokalne, državne in med-državne oblasti ali kot nevladne organizacije. Razvoj družbene odgovornosti naj bi se začel z razvojem vrednot, kulture, etike in norm kot etike soodvisnosti, tolerance do različnosti in do talentov; zajel naj bi tudi druge načine podpiranja spleta 'celovitost, domiselnost, podjetnost, vztrajnost' in torej inovativnosti. Nadaljeval naj bi se z ohranjanjem solidarnosti za prej omenjene skupine ljudi in s prej omenjenimi vsebinami, obenem pa tudi s podpiranjem družbeno koristnih dejavnosti, kot so posredno donosni gasilci, kulturniki, športniki, raziskovalci, skrb za naravno okolje in druge (ne)vladne dejavnosti s podobno vsebino. Tako ne bi podpirali tistih, ki čakajo brez lastnega truda, da jim bodo drugi razrešili probleme namesto njih. Ustvarjalnost je seveda z vsem tem bistveno povezana človeška lastnost.

Kaj več o vsem kratko povzetem lahko najdete v zbornikih posvetovanj o družbeni odgovornosti (Hrast idr., 2006, 2007, 2008; Rozman, Kovač, 2006; GV Planet, 2007, ZKP, 2008), študiji (Hrast in Zavašnik, ur., 2007), v tekstih Knez-Riedlove (2001, 2002, 2003a, b, c, 2004, 2006a, b, c, 2007a, b; Knez-Riedl idr., 2006), Muleja, Prosenaka (2007), Prosenaka, Muleja (2007), Prosenaka, Muleja (2008), Prosenaka, Muleja, Snoja (v tisku), www.irdo.si, www.nfrcsr.org itd) in seveda v mednarodnih dokumentih.

Kako bi se kaj takega dalo uresničiti? Zelo verjetno ne bi šlo brez vpliva najvplivnejših, torej državnih in meddržavnih organov, a enako verjetno ne bi šlo, če bi vse pričakovali zgolj od takih organov. (Razloge za in proti smo obravnavali v Ećimović, Mulej, Mayur, 2002, v prispevkih Ećimovića in Umplebya; glejte tudi: Ećimović idr., 2008). Tudi državni organi so sestavljeni iz ljudi, ki odločajo, in so pod vplivom svojih vrednot, znanja in vednosti. To pomeni, da žal tudi najvišji odločitveni organi človeštva niso imuni pred enostranskostjo, kot kaže praksa z vsega sveta, o kateri nas redno obvešča dnevni tisk. Poleg tega ljudje kot

uporabniki predpisov le-te berejo po svojih izbranih vidikih, ki se ne ujemajo nujno z vidiki zakonodajalcev. Tako nastaja pri obojnih – zakonodajalcih in uporabnikih zakonov – potreba, da bi upoštevali družbeno odgovornost, ki pa se je večinoma še premalo zavedamo. Morda bi pri tem pomagala (med)državna strategija. Le-ta bi sicer zahtevala neko naložbo, da bi nastala in se uveljavila, a pot iz dane slepe ulice je pot, ki bi lahko prihranila velik del prej citiranega ogromnega stroška in revščine, ki se jima generacije 21. stoletja najbrž ne bodo mogle izogniti.

7. Revščina: dodaten vzrok za korenito inovacijo - vzpostavitev (med-)državne strategije za razvoj družbene odgovornosti

Evropa je z dobrim stoletjem od uvedbe socialnega zavarovanja (s sklepom vlade Nemčije s predsednikom von Bismarckom in cesarjem Viljemom) daleč pred vsemi drugimi območji sveta, ki nimajo več štiri-generacijskih družin, kot je bilo normalno v agrarnem gospodarstvu tisočletja, ampak dve-generacijske in majhne družine, značilne za industrijsko in kasnejša obdobja (Baumol idr., 2007). Če evropskih pravil solidarnosti (skritih v pojem 'družbena kohezija') ne sprejmejo vsi na svetu, jih bo zaradi konkurenčnih pritiskov morala opustiti tudi Evropa. To bi pomenilo revščino. (Tudi za Slovenijo ni slučajno, da je v ustavo zapisala, da je tudi socialna država, in javno opozarja, da bo to težko uresničevati še dalje. Podatke o ekonomskih razlogih smo objavili l. 1998 v prispevku D. Savina v knjigi Dycka in Muleja.)

EU si, da bi ohranila kakovost življenja svojih občanov, prizadeva postati »trajnostna, na znanju temelječa družba«, v katero zagotovo sodi tudi koncept družbene odgovornosti (lizbonska strategija). Komisija evropskih skupnosti je v svojem dokumentu (EU, 2001) opredelila koncept družbene odgovornosti (podjetij) kot »*integracijo skrbi za družbo in okolje v vsakodnevnom poslovanju podjetij in pri njihovih razmerjih z udeleženci, na prostovoljni osnovi*«. To je skladno s strategijo trajnostnega razvoja, ki jo je istega leta sprejel Evropski svet. Eno njenih glavnih sporočil je, da se dolgoročno ekonomska rast, družbena kohezija in varstvo okolja dopolnjujejo in drug drugega podpirajo. Poudarja tudi, da družbeno odgovorno obnašanje podjetij presega izpolnjevanje zakonskih določb, saj odraža njihova dodatna prizadevanja za izpolnitev pričakovanj številnih deležnikov. EU je sprejela še številne druge dokumente, ki podpirajo razvoj družbene odgovornosti (EU 2000, EU, 2006).

Za obdobje do l. 2010 je EU načrtala ti. Evropski kašipot za podjetja (*A European roadmap*) s poudarkom na trajnostnem in konkurenčnem podjetju, ki upošteva kratkoročno in dolgoročno ustvarjanje vrednosti (Knez-Riedl, 2007b). Z družbeno odgovornostjo podjetja je možno krepiti konkurenčni položaj posameznih podjetij, pa tudi lokalnih in regionalnih skupnosti, držav in EU (Knez Riedl, 2007a).

V Sloveniji se je v preteklih letih zgodilo precej aktivnosti na področju razvoja družbene odgovornosti, predvsem v dejavnostih organizacij civilne družbe. Različne strokovne organizacije in ustanove so pričele v programe svojega dela vključevati družbeno odgovorne vsebine (www.irdo.si), strokovnjaki se dodatno izobražujejo (projekt CSR – Code To Smart Reality je leta 2006-2007 v Sloveniji sofinancirala EU), nastaja tudi vedno več diplomskih, magistrskih in doktorskih del s tega področja (www.nfresr.org).

Ker je družbena odgovornost zahteven koncept, ki združuje različne vidike, žal pogosto obravnavane kot ločena področja (skupnost, okolje, zaposleni, trg itd.), zahteva tudi strokovno obravnavo iz različnih vidikov, vključno z njihovimi sinergijami. Delo strokovnjakov - posameznikov, ki ni koordinirano na (med-)državni ravni, pa ni dovolj. Ne da sinergij.

Leta 2005 ustanovljena medresorska delovna skupina pri Vladi RS je bolj ali manj neaktivna (razen ene aktivne osebe – Metke Štoka Debevec, MDDSZ). Menimo, da bi morala biti ta delovna skupina bolj aktivna, ali pa bi se morala ustanoviti posebna agencija za spodbujanje razvoja družbene odgovornosti na nacionalni ravni. Delo takšne skupine ali agencije naj bi vključevalo pripravo osnov za vzpostavitev Nacionalne strategije razvoja

družbene odgovornosti in implementacije le-te ter koordinacijo aktivnosti v državi na nacionalni ravni, pri tem pa se povezovati z različnimi ustanovami in strokovnjaki, tudi predstavniki civilne družbe. Seveda bi bila koristna taka agencija tudi na ravni EU in OZN, npr. kot del dejavnosti UNESCO.

Cilji, ki naj bi jih s strategijo dosegli npr. v Sloveniji, so zlasti:

1. vzpostaviti osnovno interdisciplinarno jedro raziskovalcev, katerih naloga bi bila preučiti stanje glede družbene odgovornosti v Sloveniji ter slovenske izkušnje primerjati s tujimi ter pripraviti predloge za vnos ustreznih sprememb v Slovenijo,
2. pripraviti pravne osnove za pripravo predlogov za spremembo zakonodaje, kjer je to potrebno (vključitev družbene odgovornosti v posamezna področja),
3. pripraviti strokovne osnove za dopolnitev programov dela po posameznih ministrstvih, da bi družbeno odgovornost uresničevali s podzakonskimi ukrepi,
4. vzpostaviti dialog s strokovnimi združenji, državnimi organi, javnimi institucijami, nevladnimi organizacijami, gospodarstvom ter drugimi javnostmi, s ciljem krepiti družbeno odgovornost vsakdanji praksi,
5. vključiti vsebine glede družbene odgovornosti v osnovne, srednje in visokošolske izobraževalne programe, pa tudi v vseživljenjsko dopolnjevanje vednosti, znanja in vrednot,
6. pripraviti nacionalni program komuniciranja družbene odgovornosti z namenom osveščati ljudi o pomenu družbeno odgovornega ravnanja slehernega posameznika, organizacij, podjetij,
7. vzpostaviti portal za dvosmerno komunikacijo z javnostjo o družbeno (ne)odgovornem ravnanju v Sloveniji in drugod,
8. zbirati primere dobre prakse in spodbujati inovativnost podjetij, da bomo postali na znanju temelječa, inovativna družba,
9. spremljati in poročati o razvoju družbene odgovornosti pri nas in drugod,
10. podpirati pobude raznovrstnih deležnikov, da bodo aktivno izvajali družbeno odgovornost v praksi.

Upamo, da bi človeštvo tako imelo več možnosti, da najde pot iz sedanje kratkoročne in prihajajoče dolgoročne krize, ki jo povzroča enostranskost ljudi namesto zadostne in potrebne celovitosti pri dojetju stvarnosti, odločanju in delovanju. Družbena odgovornost pomeni več celovitosti in manj enostranskosti, zato pa tudi manj posledic odločitev, ki so nevarne za vse človeštvo. Revščina vseh petih zvrsti in tolikšna uničenost naravnega okolja, kot so jo odkrili omenjeni raziskovalci (in njihovi viri), pač rušita temeljne pogoje za obstoj človeštva.

8. Nekaj sklepnih misli

Revščina ima v sodobnih razmerah vsaj pet skupin pojavnih oblik; metode razreševanja problema se jim morajo prilagoditi z več pojavnimi oblikami kombiniranja solidarnosti, ekonomike in celovitosti. Njihov skupni imenovalec bi lahko bila družbena odgovornost kot sestavni del vrednot, kulture, etike in norm obnašanja. Z njimi bi dosegli, da bi ljudje iz normalnih egoističnih razlogov bili manj ozko in kratkoročno egoistični kot v doslej prevladujoči praksi. Šlo bi za inovacijo vrednot, kulture, etike in norm, ki je nujna, da bi človeštvo preživelo. Sicer bo uničilo samo sebe z uničenjem naravnih pogojev življenja, s hiper-terorizmom in z revščino, torej s posledicami enostranskosti torej pomanjkanja družbene odgovornosti ljudi, namesto zadostne in potrebne celovitosti opazovanja, dojetanja podatkov, razmišljanja, odločanja in delovanja.

OMENJENI VIRI:

Baumol, W. J., Litan, R. E., Schramm, C. J. (2007): *Good Capitalism, Bad Capitalism, and the Economics of Growth and Prosperity*. Yale University Press, New Haven & London

- Bourg, D. (2007), v intervjuju Y. Sciame: Special Report Climate Change – Toward a Planet – wide Ethic. *Research*eu*, No 52, June, 16-17
- Božičnik, S. (2007): *Dialektično sistemski model inoviranja krmiljenja sonaravnega razvoja cestnega prometa*. Univerza v Mariboru, Ekonomsko-poslovna fakulteta, Maribor
- Carden, S. D., Mendonca, L. T., and Shavers, T. (2005): What global executives think about growth and risk. *The McKinsey Quarterly*, 2005, 2, 17-25
- Ečimovič, T., Mulej, M., Mayur, R. (2002): *Systems Thinking and Climate Change System (Against a Big »Tragedy of the Commons« of All of Us)*. SEM Institute for Climate Change, Korte. www.institut-climatechange.si
- Ecimovic, T., Esposito, M., Flint, W., Haw, R. B., Mulej, M., Shankaranarayana, M. A., Wilderer, P. A., Williams, L. (2007): Sustainable (Development) Future of Mankind. Korte: SEM Institute for Climate Change, www.institut-climatechange.si
- Ečimovič idr. (2008): v Hrast, Mulej, ur. 2008
- EU (2000): Communication Concerning Corporate Social Responsibility: A Business Contribution to Sustainable Development (COM, 2000)
- European Commission. (2001). Green Paper Promoting a European framework for Corporate Social Responsibility. Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities. Retrieved June 28, 2003, from http://europa.eu.int/comm/employment_social/soc-dial/csr/greenpaper.htm
- EU (2006a): Commission of the European Communities: Implementing the partnership for growth and jobs: Making Europe a pole of excellence on corporate social responsibility, Com (2006)
- EU (2006b): CSR Europe (2006): A European Roadmap for Business Towards sustainable and competitive enterprise
- Florida, R. (2005): *Vzpon ustvarjalnega razreda*. IPAK, Velenje
- GV Planet, organizator (2007): *Upravljanje družbene odgovornosti podjetij: strokovno gradivo*. Planet GV, Poslovno izobraževanje, Ljubljana
- Guštin, N. (2007): *Aktiviranje ustvarjalnosti za večjo inovativnost podjetja*. Univerza v Mariboru, Ekonomsko-poslovna fakulteta, Maribor
- Hrast, A. (2007): *Družbena odgovornost je v trendu*. Glas gospodarstva, januar 2007.
- Hrast, A., Mulej, M., Knez-Riedl, J., ur. (2006): *Družbena odgovornost in izzivi časa 2006*. Zbornik prispevkov. Maribor: IRDO. Na CD (povzetki v knjigi, dvojezični)
- Hrast, A., Mulej, M., Knez-Riedl, J., ur. (2007): *Družbena odgovornost 2007. Proceedings of the 2nd IRDO Conference on Social responsibility*. IRDO Inštitut za razvoj družbene odgovornosti. Maribor. Na CD (povzetki tiskani, zbornik slovenski in angleški, več prispevkov v angleščini)
- Hrast, A., Zavašnik, A., urednici (2007): *Uvajanje družbene odgovornosti v poslovno prakso malih in srednje velikih podjetij v Sloveniji: Priložnik s primeri dobre prakse*. GZS – Območna zbornica Maribor, Maribor, in partnerji
- James, O. (2007): *Affluenza – a contagious middle class virus causing depression, anxiety, addiction and ennui*. Vermillion, an imprint of Ebury Publishing, Random House UK Ltd etc.
- Kajfež Bogataj, L. (2008): Dan Zemlje ali Zemljanov? *Večer*, 14. april, 8
- Knez-Riedl, J., Mulej, M. (2001): Developing a Sustainable/Holistic Firm. V: Ečimovič, T. (Ed.): 18th International Conference of WACRA Europe, Vienna/Krems, Austria: Sustainable development through research and learning: the book of abstracts. Komenda: SEM Institute for Climate Change
- Knez-Riedl, J. (2002): Družbena odgovornost malih in srednje velikih podjetij. V: Rebernik, M. et al., Slovenski podjetniški observatorij 2002, 2. del., 91 – 112
- Knez-Riedl, J. (2003a): Corporate social responsibility and communication with external community = Korporacijska društvena odgovornost i komuniciranje sa vanjskim okruženjem. *Informatologia*, 36, 3, 166-172
- Knez-Riedl, J. (2003b): Social responsibility of a family business. *MER, Rev. manag. razvoj*, 5, 2, 90-99
- Knez-Riedl, J. (2003c): Corporate social responsibility and holistic analysis. V: Chroust, G., Hofer, Ch. (editors.). *IDIMT-2003: Proceedings*, (Schriftenreihe Informatik, Bd 9). Linz: Uni-verlag R. Trauner, 187-198
- Knez-Riedl, J. (2004): Slovenian SMEs: from the environmental responsibility to corporate social responsibility. In: Sharma, S. K. (ed.). *An enterprise odyssey: building competitive advantage*. (Zagreb International Review of Economics & Business). 127-139
- Knez-Riedl, J. (2006a): Družbena odgovornost in univerza. V: Hrast, A. idr., omenjeno tu
- Knez-Riedl, J., Hrast, A. (2006b): Managing corporate social responsibility (CSR): a case of multiple benefits of socially responsible behaviour of a firm. V: Trappl, R. (ed.). *Cybernetics and systems 2006: proceedings of the Eighteenth European Meeting on Cybernetics and Systems Research*. Austrian Society for Cybernetic Studies, Vienna, 405-409
- Knez-Riedl, J., Mulej, M., Dyck, R. G. (2006c): Corporate Social Responsibility from the Viewpoint of Systems Thinking. *Kybernetes*. 35, 3/4, 441-460.
- Knez Riedl, J. (2007a): Kako DOP povečuje konkurenčnost, projekt CSR – Code to Smart Reality, GZS-OZ Maribor.

Knez-Riedl, J. (2007b): Družbena odgovornost podjetja in evropski strateški dokumenti, Projekt CSR – Code to Smart Reality, Maribor, GZS OZ Maribor.

Knez-Riedl, J., Mulej, M., Dyck, R. (2006): Corporate Social Responsibility from the Viewpoint of Systems Thinking. *Kybernetes*, 35, 441-460

Malačič, J., Drnovšek, M., Jaklič, M., Kotnik, P., Mrak Jamnik, S., Pahor, M., Sambt, J. (2006): *Študija o kazalcih ustvarjalnosti slovenskih regij*. Služba za regionalni razvoj RS, Ljubljana

Marcuello Servos, Ch. (2006): Perseus' Shield: Sociology for a Global Society. V: Marcuello Servos, Ch., and Fandos, J. L. (comps): *Cultural Change, Social Problems and Knowledge Society*. Prensas Universitarias de Zaragoza, Spain, 9-20

Mulej, M., Hrast, A. (2007): Menedžerji – dovolj celoviti ali družbeno neodgovorni? V: Planet GV, omenjeno tu

Mulej, M., Kajzer, Š. (1998a): Tehnološki razvoj in etika soodvisnosti. *Raziskovalec*, 28, 1

Mulej, M., Kajzer, Š. (1998b): Ethics of Interdependence and The Law or Requisite Holism. V: Rebernik, M., Mulej, M., eds. (1998): *STIQE '98. Proceedings of the 4th International Conference on Linking Systems Thinking, Innovation, Quality, Entrepreneurship and Environment*. Institute of Systems Research Maribor et al., Maribor, Slovenia, 129-140

Mulej, M., Prosenak, D. (2007): Družba in gospodarstvo z etiko družbene odgovornosti - možna peta faza družbeno-gospodarskega razvoja? Society and economy of social responsibility - the fifth phase of socio-economic development? V: Hrast idr, omenjeno tu

Mulej, M., Fatur, P., Knez-Riedl, J., Kokol, A., Mulej, N., Potočan, V., Prosenak, D., Škafar, B., Ženko, Z. (2008): *Invencijsko-inovacijski management z uporabo dialektične teorije sistemov : (podlaga za uresničitev ciljev Evropske unije glede inoviranja)*. 1. izd. Ljubljana: Korona plus, 2008. (CD-ROM).

Porter, M. (1990): *The Competitive Advantage of Nations*. New York: Basics Books

Porter, M. E., and Kramer, M. R. (2006): Strategy & Society. *Harvard Business Review*. December, 2-15

Potočan, V., Mulej, M. (2007): *Transition into an Innovative Enterprise*. Univerza v Mariboru, Ekonomsko-poslovna fakulteta. Maribor.

Prosenak, D., Mulej, M. (2007): How can marketing contribute to increase of well-being in transitional (and other) societies?. V: Snoj, B., Milfelner, B., (eds.). *1st International Scientific Marketing Theory Challenges in Transitional Societies Conference*. University of Maribor, Faculty of Economics and Business, Maribor, 127-133.

Prosenak, Mulej (2008): O celovitosti in uporabnosti obstoječega koncepta družbene odgovornosti poslovanja. *Naše gospodarstvo* (pred izidom),

Prosenak, D., Mulej, M., Snoj, B. (v tisku): A requisitely holistic approach to marketing in terms of social well-being. *Kybernetes*

Rozman, R. (ur.), Kovač, J. (ur.) (2006): *Družbena odgovornost in etika v organizacijah : zbornik referatov*. Univerza v Mariboru, Fakulteta za organizacijske vede, Kranj; Zveza organizatorjev Slovenije, Kranj; Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta, Ljubljana. Kranj.

Savin, D. (1998): Welfare Economics. Expenses Beyond Limits. V: Dyck, R., Mulej, M. and coauthors (1998, ponatis 1999): *Self-Transformation of the Forgotten Four-Fifths*. Kendall/Hunt, Dubuque, Iowa, 11-18

Stern, N. (2007) v intervjuju M. Steina: Special Report. The Climate Change, The Economic Argument. *Research*eu*, No. 52, June, 14-15

Šek, K. (2007): *Kako ustvarjalne lastnosti zaposlenih vplivajo na inovativnost v organizacijah*. Univerza v Mariboru, Ekonomsko-poslovna fakulteta. Maribor.

Škafar, B. (2004): *Inovativnost in motivacija na poti k poslovni odličnosti v komunalnem podjetju*. Univerza v Mariboru, Ekonomsko-poslovna fakulteta. Maribor.

Škafar, B. (2006): *Inovativnost kot pogoj za poslovno odličnost v komunalnem podjetju*. Univerza v Mariboru, Ekonomsko-poslovna fakulteta. Maribor.

Vežjak, M., Stuhler, E., Mulej, M. eds. (1997): *Environmental Problem Solving. From Cases and Experiments to Concepts, Knowledge, Tools and Motivation. Proceedings of the 12th International Conference on Case Method Research and Case Method Application, 1995 in Maribor*. Munich: Rainer Hamp Verlag.

www.irdo.si

www.nfrcsr.org

ZKP(2008): *Simpozij: Dobiček vrednot – Družbeno odgovorno upravljanje podjetij za trajno in uspešno poslovanje – pogled krščanskega poslovneža*. UNIAPAC – International Union of Christian Business Executives, Paris, in Združenje krščanskih poslovnežev, Ljubljana

Ženko, Z. (2007): What can we learn from more developed management models of USA and Japan?. V: Strovsky, L. (ur.). *The fusion of economic culture in the context of market economy. Volume 3*. Jekaterinburg: Federal Education Agency: The Urals State Technical University - UPI, 2007, vol. 3, 150-156.

Ženko, Z., Mulej, M. (2007): Ethics emerging as a more important economic factor. V: Strovsky, L. (ur.). *The fusion of economic culture in the context of market economy. Volume 3*. Jekaterinburg: Federal Education Agency: The Urals State Technical University - UPI, 2007, vol. 3, 156-164.